جمع آوری، شناسایی و بررسی مصارف سنّتی منتخبی از گیاهان شهر بابل

بهزاد ذوالفقاری[الف]، مسعود صادقی[الف*]، ایمان تیری[ب]، مقداد یوسفعلی تبار[الف]

[الف] گروه فارماکوگنوزی، دانشکده‌ی داروسازی و مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

[ب] مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان، اصفهان

چکیده

گیاهان به عنوان منبع لایزال و ناگزیر غذایی و درمانی از دیرباز مورد توجه بشر بوده‌اند و در سال‌های اخیر این توجه دو چندان شده است. در این راستا به نظر می‌رسد انجام مطالعات اتنوبوتانی راهکاری برای ساماندهی و پاسخگویی به این نیاز روز افزون به گیاهان دارویی باشد. سرزمین ایران با سابقه‌ی دیرین تاریخی، فرهنگی و تنوع جغرافیایی می‌تواند خاستگاه مناسبی برای چنین مطالعاتی باشد. مطالعه‌ی حاضر در جهت جمع‌آوری، شناسایی و بررسی اتنوبوتانی گیاهان منطقه‌ی بابل صورت پذیرفته است. در این مطالعه گیاهان جمع‌آوری شده متعلق به ۵۵ خانواده بودند که در این بین خانواده‌های Asteraceae، Rosaceae و Lamiaceae هرکدام به ترتیب با ۸، ۸ و ۷ گونه‌ی گیاهی بیشترین سهم را به خود اختصاص دادند. از آنجایی که در استان مازندران نیز پراکنش خانواده‌های مذکور نسبت به بقیه‌ی خانواده‌ها بیشتر است، یافته‌ی مذکور قابل پیش‌بینی بود. از میان گیاهان جمع‌آوری شده، ۱۵ گونه دارای کاربرد محلی و سنّتی بوده و ٤ گونه نیز مصرف خوراکی داشتند. گیاهان دارای مصرف سنّتی، بیشتردر خانواده‌های Asteraceae، Lamiaceae و Apiaceae قرار داشتند. با توجه به این نتایج به نظر می‌رسد نگاه ویژه به مستندسازی فرهنگ درمانی ایرانیان می‌تواند ضمن حفظ این میراث راهگشای پژوهش‌های بسیاری گردد.

واژگان کلیدی: بابل، گیاهان بومی، اتنوبوتانی، طب سنّتی

تاریخ دریافت: شهریور ۹۰
تاریخ پذیرش:

مقدمه:

به نظر می‌رسد از آغاز حیات بشر، زندگی وی با شناخت گیاهان گره خورده و تا کنون بشر راه تأمین غذا و تسکین آلام خود را در بین گیاهان جستجو نموده است. از سوی دیگر گیاهان به عنوان منبعی لایزال به خوبی پاسخگوی این نیاز انسان بوده‌اند و پیشرفت‌های شگرف در عرصه‌ی فن‌آوری نیز نه تنها به بی‌نیازی از محصولات گیاهی منجر نشده است، بلکه مددرسان آدمی در شناخت بهتر این گنجینه‌ی عظیم گردیده است. دامنه‌ی مصرف کمی و کیفی گیاهان در عرصه‌ی سلامت هر روز گسترده‌تر می‌گردد. مصرف مستقیم از گیاهان و عصاره‌ی گیاهی و در قالب انواع اشکال دارویی و بر اساس پروتکل های درمانی طب جدید و یا طب سنّتی، استخراج و جداسازی ترکیبات موثره و استفاده از این ترکیبات در درمان بیماری ها، استفاده از ترکیبات حاصل از گیاهان به عنوان پیشتاز سنتز داروهایی نظیر کورتیکواستروئیدها و هورمون‌های جنسی و الگوگیری از ساختار

* فرد مسوول مکاتبات: m_ sadeghi@pharm.mui.ac.ir

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

ترکیبات طبیعی برای تولید ترکیبات جدید، ابعاد مختلف استفاده از گیاهان دارویی را تشکیل می‌دهد (۱) که مبنای تمامی این موارد شناخت مناسب و علمی گیاهان از جنبه های مختلف گیاهان به ویژه از نقطه نظر سیستماتیک، ریخت‌شناسی و فیتوشیمیایی است. امّا پوشش گیاهی زمین از ده ها هزار گونه تشکیل یافته است و تا کنون به نسبت، درصد بسیار کمی از گیاهان، در دایره‌ی توجه پژوهشگران و بررسی های بیولوژیک، فارماکولوژیک و فیتوشیمیایی قرار گرفته اند (۲) که با توجه به محدودیت‌های مختلف اقتصادی و علمی و نظر به خصوصیات عنصر سرعت و استفاده‌ی بهینه از زمان، اهمیّت شیوه‌ی انتخاب گیاهان منتخب و یا نامزد عرصه‌ی چنین تحقیقاتی آشکار می گردد. چرا که در حال حاضر شرایط موجود امکان انجام پژوهش بر روی تمام گیاهان موجود را محدود می‌سازد. بدین ترتیب یکی از بهترین و موثرترین روش‌های انتخاب گیاهان برای انجام چنین مطالعاتی استفاده از دانش انباشته‌ی بشری در نقاط مختلف می‌باشد. این دانش نه تنها به عنوان تجارب و میراث ارزشمند سینه به سینه و نسل به نسل منتقل شده است، بلکه به کمک عامل هم افزایی به علمی گسترده و کاربردی منتج گردیده است، علمی که وابستگی خاص نه تنها به تمدّن انسانی و عناصر اجتماعی وابسته به آن دارد، بلکه با استحکام به طبیعت اطراف جوامع بشری و زیست بوم آن‌ها مرتبط است. "اتنوبوتانی" به عنوان علمی کاربردی است که از سال۱۸۹۶ توسط John W. Harshberger معرفی گردید تا با دو بال "فرهنگ و میراث بشری" و "زیست بوم" به این مهم دست یابد (۳). به کمک اتنوبوتانی گیاهان مورد مصرف و شیوه های مصرف آن ها در جوامع مختلف مورد بررسی، دسته‌بندی و ثبت قرار می‌گیرد و بدین نحو نه تنها میراث گرانقدر جامعه‌ی بشری که حاصل تجربیات هزاران ساله است حفظ می گردد، بلکه می‌تواند با گشودن افق های جدید در درمان بیماری ها که با معرفی گیاهان جدید و یا شیوه های موارد مصرف جدید برای گیاهان شناخته شده و نیز کشف ساختارهای جدید ترکیبات شیمیایی، به تکمیل و شناخت و استفاده‌ی بهینه از گیاهان منجر گردد (۵-۳). ترکیباتی نظیر کینین، کینیدین، دیگوکسین، افدرین، آسپیرین، کلشی‌سین، کورکومین، تاکسول و... حاصل چنین رهیافتی هستند (۷-۵).

در این راستا و جهت انجام اینگونه مطالعات الگوهای مختلفی ارایه گردیده است که بنیان تمامی آن‌ها استفاده از مصاحبه به شیوه های مختلف برای افزایش روایی و پایایی داده ها است و با توجه به نقش عنصر ارتباط در ایجاد درک متقابل، این نوع مطالعات در حیطه‌ی مطالعات کیفی دسته‌بندی می‌گردند که توجه ویژه‌ای را در انجام چنین مطالعاتی طلب می‌کند (۸). به هر روی، هر چه قدر زمینه های فرهنگی و سوابق تاریخی یک جمعیت، عمیق و ریشه‌دار باشد، می‌توان انتظار داشت تا اطلاعات به دست آمده، نقش بیشتری را در نیل به اهداف مذکور ایفا نماید و لذا جامعه‌ی ایرانی با سابقه‌ی چندین هزار ساله‌ی تنوع فرهنگی و قومی خود به عنوان موردی بی‌نظیر در انجام چنین مطالعاتی به نظر می‌آید. ضمن آنکه تنوع آب و هوایی و اقلیم ها و نیز عرصه‌ی بی‌نظیر گیاهی آن با بیش از ۸۰۰۰ گونه گیاه که همپای تنوع گیاهی قاره‌ی اروپا می‌باشد، بر اهمیّت ثبت و ضبط دانش اقوام مختلف ایرانی افزوده است.

یکی از مهم‌ترین اقلیم های سرزمین ایران، اقلیم خزری است که با وسعت حدود چهل هزار کیلومتر مربع، با داشتن دمای معتدل، بارندگی زیاد، نوسان کم دمایی و نزدیکی به دریای خزر مشخص می گردد (۹). شهرستان بابل واقع در استان مازندران با طول ۵۲ و ۴۴ دقیقه و ۲۰ و عرض جغرافیایی ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه و

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

۱۵ ثانیه، در ارتفاع ۳ متری از سطح دریا و با وسعت ۱۵۷۸ کیلومتر مربع و در جلگه‌ای سرسبز و جنگلی در مجاورت شهرستان بابلسر (از شمال) تا سواد کوه قائم شهر (از شرق)، آمل (از غرب) و کوهپایه‌ها و دامنه‌های شمالی البرز (ازجنوب) قرار دارد. این محدوده علاوه بر مناطق مسکونی و صنعتی، نواحی جنگلی، مراتع ییلاقی و به ندرت مراتع جلگه‌ای را شامل می‌شود (۱۰).

با توجه به سابقه‌ی دیرین فرهنگی این خطه و علاقه‌ی تاریخی مردم مازندران به استفاده از گیاهان دارویی هدف مطالعه‌ی حاضر، جمع‌آوری و شناسایی علمی گیاهان این منطقه به همراه بررسی موارد مصرف دارویی گیاهان مزبور توسط اهالی این منطقه بوده است تا با مستندسازی آن بتوان گامی در راستای تهیه، تنظیم و حفظ میراث زیستی، فرهنگی و پزشکی بخشی از ایران زمین دست یافت.

روش‌ها:

در تمامی مطالعاتی که به نحوی با گیاه رابطه پیدا می‌کند، شناسایی گیاه با تعیین نام علمی و شرایط رویشگاهی آن از ضرورت خاصی برخوردار است. در این مطالعه نمونه‌های گیاهی در فاصله‌ی زمانی فروردین تا مهر ماه سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ جمع‌آوری گردید که در این فرآیند اصول جمع‌آوری صحیح گیاهان مد نظر قرار گرفت (۱۱).

پس از جمع‌آوری گیاهان نمونه‌ی هرباریوم هر گیاه تهیه و سپس به هرباریوم دانشکده‌ی داروسازی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان جهت نگهداری منتقل گردید.
نام‌گذاری گیاهان بر مبنای کتب مرجع انجام گرفت (۱۸-۱۲). اطلاعات و کاربردهای محلی و سنّتی گیاهان مذکور در زمان جمع‌آوری و نیز پس از آن، توسط مصاحبه‌ی حضوری با افراد بومی و صاحب نظر که مورد مراجعه‌ی مردم بودند، با روش مصاحبه جمع‌آوری گردید.

یافته‌ها:

در این بررسي طی ماه‌های فروردین تا مهر و در دو سال متوالي ۸۸ و ۸۹ گیاهان از مناطق بندپی، شیخ موسی، گل ایران، فیروزجا، لتی و بابل کنار شهرستان بابل جمع‌آوری گردید. ۹۹ گونه‌ی مختلف گیاهی از مناطق ذکر شده‌ی شهرستان بابل جمع‌آوري شد و توسط گیاه شناس جهاد کشاورزی شهرستان بابلسر با استفاده از منابع و فلورها شناسایی گردید.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

از هر گیاه یک نمونه‌ی هرباریومی تهیه و در مرکز Boraginaceae، Papaveraceae، Rhamnaceae و Aceraceae اشاره نمود. از میان

جدول ۱. نام علمی، نام خانواده، نام عمومی یا فارسی، محل جمع‌آوری و ارتفاع محل جمع‌آوری گیاهان

شماره‌ی هرباریوم	تیره (خانواده)	نام علمی گیاه	نام فارسی	موارد مصرف سنّتی	نام و ارتفاع محل جمع آوری (متر)
۱	Asteraceae	*Eupatorium cannabinum* L.	--------		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۲	Asteraceae	*Artemisia annua* L.	درمنه خزری	ضد تب	کله بست - هم سطح دریا
۳	Asteraceae	*Achillea millefolium* L.	بومادران	تصفیه کننده‌ی خون، ضد فشارخون، در اختلالات قاعدگی و بواسیر	لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۴	Asteraceae	*Conyza canadensis* (L.) Cronq.	پیر بهارک باغ		کله بست – ۰
۵	Asteraceae	*Centaurea iberica* Trev. ex Spreng	گل گندم چمن زار		نیراسم ،شیخ موسی –۲۲۰۰
۶	Asteraceae	*Cirsium vulgare* (Savi) Ten.	کنگر معمولی		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۷	Asteraceae	*Taraxacum syriacum* Boiss.	گل قاصد سوری		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۸	Asteraceae	*Tanacetum parthenium* (L.) Schultz-Bip.	بابونه گاوی	در ناراحتی‌های دستگاه گوارش	گل ایران – ۲۲۰۰

هرباریوم دانشکده‌ی داروسازی اصفهان از شماره‌ی ۲۴۴۱ تا ۲۵۵۸ ثبت گردید. این گیاهان متعلق به ۱۰۹ جنس از ۵۵ خانواده‌ی گیاهی می‌باشند که در این بین خانواده‌های Asteraceae، Rosaceae و Lamiaceae هر کدام به ترتیب با ۸ ، ۸ و ۷ گونه‌ی گیاهی بیشترین سهم را دارا هستند. از دیگر خانواده‌های مهم گیاهی جمع‌آوری شده می‌توان به خانواده‌های Apiaceae، Liliaceae، Brassicaceae، Papilionaceae، Euphorbiaceae، Aspleniaceae، Campanulaceae، Fabaceae، Solanaceae، Poaceae، Moraceae، Betulaceae،

گیاهان جمع‌آوری شده ۱۵ گونه دارای کاربرد محلی و سنّتی بوده و ۴ گونه نیز دارای مصرف خوراکی می‌باشند. گیاهان دارای مصرف سنّتی بیشتر در خانواده‌های Asteraceae، Lamiaceae و Apiaceae قرار دارند.

در جدول شماره‌ی ۱، لیست اسامی علمی گیاهان جمع‌آوری شده، نام خانواده، نام فارسی یا عمومی، موارد مصرف سنّتی، محل و ارتفاع جمع‌آوری آن‌ها براساس نام خانواده‌ی گیاهی به ترتیب حروف الفبا ذکر شده است.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

شماره‌ی هرباریوم	تیره (خانواده)	نام علمی گیاه	نام فارسی	موارد مصرف سنّتی	نام و ارتفاع محل جمع آوری (متر)
۹	Betulaceae	*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.	توسکا قشلاقی		بابل کنار ۵۰۰–۱۰۰۰
۱۰	Betulaceae	*Carpinus betulus* L.	ممرز		بابل کنار ۵۰۰–۱۰۰۰
۱۱	Boraginaceae	*Echium amoenum* Fisch. et May	گل گاو زبان	معرق، ناراحتی های عصبی	لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۱۲	Boraginaceae	*Nonnea lutea* (Desr.) Reichenb.	چشم گربه‌ای زرد		گل ایران–۲۲۰۰
۱۳	Brassicaceae	*Hesperis hyrcana* Bornm. & Gauba.	شب بوی ایرانی خزری		فیروز جاء ثابت –۷۰۰–۶۰۰
۱۴	Brassicaceae	*Alliaria petiolata* (M. B.) Cavara Grande.	علف سیر		کنس تخته–۱۵۰۰
۱۵	Brassicaceae	*Descurainia sophia* (L.) Schur.	خاکشیر ایرانی	مسهل	لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۱۶	Brassicaceae	*Capsella bursa-pastoris* (L.) Medicus.	کیسه کشیش		گل ایران–۲۲۰۰
۱۷	Brassicaceae	*Cardamine bulbifera* (L.) Crantz.	ترتیزک باتلاقی		گل ایران–۲۲۰۰
۱۸	Buxaceae	*Buxus hyrcana* Pojark.	شمشاد خزری		سی سنگان–۵۰
۱۹	Campanulaceae	*Campanula glomerata* L.	گل استکانی طناز		شالینگ چال، شیخ موسی –۲۱۰۰
۲۰	Campanulaceae	*Campanula latifolia* L.	گل استکانی غول آسا		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۲۱	Cannabaceae	*Celtis australis* L.	داغداغان		سی سنگان–۵۰
۲۲	Caryophyllaceae	*Silene vulgaris* (Moench) Garcke.	سیلن		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۲۳	Chenopodiaceae	*Chenopodium foliosum* (Moench) Aschers.	سلمک توت گنجشکی		لهه ، شیخ موسی – ۲۳۰۰
۲۴	Convolvulaceae	*Calystegia sepium* (L.) R. Br.	پیچک جنگلی پرچینی		کله بست – ۰
۲۵	Crassulaceae	*Sedum stoloniferum* S. G. Gmel.	نازساقه رونده		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۲۶	Cupressaceae	*Cupressus sempervirens* L.	زربین		حسن آباد ۳۰۰–۱۰۰۰
۲۷	Dryopteridaceae	*Polystichum aculeatum* (L.) Roth.	سرخس مقدس		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۲۸	Equisetaceae	*Equisetum maximum* Lam.	دم اسب کبیر		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۲۹	Euphorbiaceae	*Chrozophora hierosolymitana* Spreng.	ازرق		سلمان شهر–۲۰–
۳۰	Euphorbiaceae	*Euphorbia amygdaloides* L.	شیر سگ		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

شماره‌ی هرباریوم	تیره (خانواده)	نام علمی گیاه	نام فارسی	موارد مصرف سنّتی	نام و ارتفاع محل جمع آوری (متر)
۳۱	Euphorbiaceae	*Euphorbia cyparissias* L.	فرفیون سروی		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۳۲	Fabaceae	*Astragalus ochrocosma* L.	گون		تنگ سر، گلیران –۲۵۰۰
۳۳	Fabaceae	*Lathyrus vernus* (L.) Bernh.	خلر جنگلی		گل ایران–۲۲۰۰
۳۴	Fabaceae	*Gleditschia caspica* Desf.	لیلکی (کرات)		شیاده ،بندپی غربی ۱۵۰۰–۲۰۰۰
۳۵	Fabaceae	*Albizzia julibrissin* Durazz.	شب خسب	درمان زخم وکوفتگی	بابلسر–۲۰–
۳۶	Fagaceae	*Quercus castaneifolia* C. A. Mey.	بلوط بلند مازو		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۳۷	Gentianaceae	*Centaurium pulchellum* (Swartz) Druce.	قنطوریون زیبا		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۳۸	Geraniaceae	*Erodium cicutarium* (L.) L' Her.	نوک لک لکی هرز		لهه ، شیخ موسی – ۲۳۰۰
۳۹	Hamamelidaceae	*Parrotia persica* (DC.) C. A. Mey.	درخت آهن		سی سنگان–۵۰
۴۰	Hypericaceae	*Hypericum androsaemum* L.	گل راعی		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۴۱	Hypolepidaceae	*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn.	سرخس عقابی		فیروز جاء ثابت –۷۰۰–۶۰۰
۴۲	Iridaceae	*Crocus caspius* Fisch. & C. A. Mey	زعفران خزری		گل ایران–۲۲۰۰
۴۳	Iridaceae	*Iris germanica* L.	زنبق		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۴۴	Juglandaceae	*Pterocarya fraxinifolia* (Lam.) Spach	لرگ		پارک فین–۱۰۰–۰
۴۵	Lamiaceae	*Teucrium hyrcanicum* L.	مریم نخودی خزری		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۴۶	Lamiaceae	*Marrubium vulgare* L.	فراسیون	کمک کننده در هضم غذا وگلودرد	کله بست – ۰
۴۷	Lamiaceae	*Mentha longifolia* (L.) Huds.	نعناع	خوراکی	موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۴۸	Lamiaceae	*Thymus pubescens* Boiss. & Kotschy	آویشن کرک آلود		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۴۹	Lamiaceae	*Prunella vulgaris* L.	نعناع چمنی		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۵۰	Lamiaceae	*Stachys byzanthina* C. Koch.	زبان بره		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۵۱	Lamiaceae	*Lamium album* L.	گزنه سفید	ضد دیابت	کنس تخته–۱۵۰۰
۵۲	Liliaceae	*Rusucus hyrcanus* Woron.	کوله خاس		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

شماره‌ی هرباریوم	تیره (خانواده)	نام علمی گیاه	نام فارسی	موارد مصرف سنّتی	نام و ارتفاع محل جمع آوری (متر)
۵۳	Liliaceae	*Danae racemosa* (L.) Moench	همیشک		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۵۴	Liliaceae	*Gagea lutea* (L.) Ker-Gawl.	نجم طلائی		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۵۵	Loranthaceae	*Viscum album* L.	درواش		سی سنگان–۵۰
۵۶	Malvaceae	*Sida rhombifolia* L.	––––––––		سی سنگان–۵۰
۵۷	Moraceae	*Morus nigra* L.	شاه توت		سی سنگان–۵۰
۵۸	Moraceae	*Ficus carica* L.	انجیر	خوراکی	سی سنگان–۵۰
۵۹	Nymphaeaceae	*Nymphaea alba* L.	نیلوفرآبی	ضد سرماخوردگی وسوزش ادرار	رودبست– ۰
۶۰	Oleaceae	*Fraxinus excelsior* L.	زبان گنجشک		پارک جنگلی نور–۵۰
۶۱	Oleaceae	*Olea europaea* L.	زیتون	ضد فشارخون	حسن آباد ۳۰۰–۱۰۰۰
۶۲	Onagraceae	*Circaea lutetiana* L.	عشرق		گل ایران–۲۲۰۰
۶۳	Orchidaceae	*Platanthera bifolia* (L.) L. C. Rich.	سنبل جنگلی		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۶۴	Papaveraceae	*Papaver chelidoniifolium* Boiss. & Buhse.	خشخاش مامیرانی		کله بست – ۰
۶۵	Papaveraceae	*Chelidonium majus* L.	مامیران		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۶۶	Papilionaceae	*Trifolium pratense* L.	شبدر قرمز		موزی لو، فیروزجا –۱۲۰۰
۶۷	Papilionaceae	*Vicia crocea* (Desf.) B. Fedtsch	ماشک زعفرانی		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۶۸	Papilionaceae	*Coronilla varia* L.	یونجه باغی		لهه ، شیخ موسی ۲۳۰۰
۶۹	Phytolaccaceae	*Phytolacca americana* L.	سرخاب کولی		کله بست – ۰
۷۰	Plantaginaceae	*Plantago major* L.	بارهنگ	ضد اسهال	موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۷۱	Poaceae	*Bromus byzanthina* Fisch.	جارو علفی		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۷۲	Zygophyllaceae	*Zygophyllum fabago* L.	قیچ لوبیایی		کانی مرزن آباد-۹۰۰
۷۳	Poaceae	*Alopecurus myosuroides* Hudson.	دم روباهی موشی		لتی ، شیخ موسی – ۲۲۰۰
۷۴	Poaceae	*Oplismenus undulatifolius* (Ard.) P. Beauv.	علف جنگلی		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۷۵	Polygonaceae	*Rumex thyrsiflorus* Fingerh.	ترشک	درناراحتی های دستگاه گوارش	لهه ، شیخ موسی – ۲۳۰۰

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

شماره‌ی هرباریوم	تیره (خانواده)	نام علمی گیاه	نام فارسی	موارد مصرف سنّتی	نام و ارتفاع محل جمع آوری (متر)
۷۶	Polypodiaceae	*Polypodium interjectum* Shivas.	بسفایج اروپایی		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۷۷	Portulacaceae	*Portulaca oleracea* L.	خرفه	خوراکی	بابلسر–۲۰–
۷۸	Primulaceae	*Primula heterochroma* Stapf.	پامچال الوان		بابل کنار ۵۰۰–۱۰۰۰
۷۹	Pteridaceae	*Pteris cretica* L.	سرخس دوپایه		فیروز جاء ثابت –۷۰۰–۶۰۰
۸۰	Punicaceae	*Punica granatum* L.	انار وحشی	ضداسهال	کانی مرزن آباد-۹۰۰
۸۱	Ranunculaceae	*Ranunculus ficaria* L.	مست گل		گل ایران–۲۲۰۰
۸۲	Ranunculaceae	*Ranunculus bulbilliferus* Boiss. & Hohen.	آلاله پیازچه دار		گل ایران–۲۲۰۰
۸۳	Rhamnaceae	*Rhamnus pallasii* Fisch. & Mey.	ارجنک		حسن آباد ۳۰۰–۱۰۰۰
۸۴	Rhamnaceae	*Paliurus spina-christi* Miller.	سیاه تلو		میرود– ۲۰– متر
۸۵	Rosaceae	*Sorbus torminalis* (L.) Crantz	بارانک		سنگ چال–۱۶۰۰
۸۶	Rosaceae	*Crataegus ambigua* A. K. Becker.	زالزالک		حسن آباد ۳۰۰–۱۰۰۰
۸۷	Rosaceae	*Fragaria vesca* L.	توت فرنگی جنگلی		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۸۸	Rosaceae	*Potentilla reptans* L.	پنجه برگ		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۸۹	Rosaceae	*Pyrus boissieriana* Buhse	گلابی گرگانی		حسن آباد ۳۰۰–۱۰۰۰
۹۰	Rosaceae	*Rubus caesius* L.	تمشک کبود	ملین وخوراکی	کله بست – ۰
۹۱	Rosaceae	*Alchemilla vulgaris* L.	پای شیر		گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۹۲	Rosaceae	*Geum urbanum* L.	علف مبارک		موزی لو، فیروزجا ۱۲۰۰
۹۳	Rubiaceae	*Phuopsis stylosa* Griseb.	----------		لهه شیخ موسی –۲۳۰۰
۹۴	Scrophulariaceae	*Rhynchocorys elephas* (L.) Griseb.	سر فیلی		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۹۵	Scrophulariaceae	*Verbascum thapsus* L.	گل ماهور		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۹۶	Solanaceae	*Atropa belladonna* L.	شابیزک		موزی لو، فیروزجا – ۱۲۰۰
۹۷	Solanaceae	*Solanum nigrum* L.	تاج ریزی	نرم کننده سینه، تصفیه کننده خون	گاوزن محله، فیروز جاء –۹۰۰–۸۰۰
۹۸	Typhaceae	*Sparganium erectum* L.	نی توپی		پارک جنگلی نور–۵۰
۹۹	Violaceae	*Viola alba* Bess.	بنفشه سفید		بابل کنار ۵۰۰–۱۰۰۰

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

بحث و نتیجه‌گیری:

گیاهان عالی از زمان حضور انسان در کره‌ی خاکی کلید رفاه او بوده‌اند. گیاهان با تنوع ژنتیکی خود نه تنها ادامه‌ی حیات را ممکن ساخته‌اند، بلکه درجات بالایی از آسایش و خلاصی از بیماری‌ها را برای بشر فراهم نموده‌اند. در حال حاضر هنوز از ۲۵۰ تا ۳۰۰ هزار گونه‌ی گیاهی فقط ۵ هزار گونه‌ی آن مورد مطالعه جهت استفاده‌های درمانی قرار گرفته‌اند. متأسفانه بسیاری از گونه‌های گیاهی حتّی قبل از شناسایی آن‌ها منقرض شده‌اند. در ایالات متحده، سه هزار گونه‌ی گیاهی به عنوان گونه‌های در معرض انقراض لیست شده‌اند و ۲۵۰ گونه‌ی گیاهی نیز تا سال ۱۹۹۵ منقرض گردیده‌اند. میراث گران‌بهای ژنتیک طبیعی در حال از دست رفتن است (۱۹،۷،۸،۵).

در این مطالعه گیاهان جمع‌آوری شده متعلق به ٦٦ خانواده هستند که در این بین خانواده‌های Asteraceae، Rosaceae و Lamiaceae بیشترین سهم را دارا هستند. از آنجایی که در استان مازندران نیز پراکنش خانواده‌های مذکور نسبت به بقیه‌ی خانواده‌ها بیشتر است چنین نتیجه‌ای قابل پیش‌بینی بود. گیاهان دارای مصرف سنّتی بیشتردرخانواده‌های Asteraceae، Lamiaceae و Apiaceae قرار داشتند. در تحقیق دیگری در شهر سیرجان ۷۹ گونه‌ی گیاهی به همراه اثرات دارویی آن‌ها گزارش شد (۱۹) که به نظر می‌رسد شیوه‌ی خاص جمع‌آوری مبتنی بر اطلاعات اتنوبوتانی علّت تعداد بیشتر گیاهان دارویی جمع‌آوری شده باشد. بدین ترتیب پیشنهاد می‌گردد در مطالعات بعدی چنین رویکردی مد نظر قرار گیرد و علاوه بر آن با توجه به ویژگی‌های مهم تاریخی و جغرافیایی ایران زمین در پژوهش‌های گسترده و نظام‌مند دانش اتنوبوتانی ایرانیان جمع‌آوری و انتشار یابد. بدین ترتیب با محور قرار گرفتن جمع‌آوری دانش گیاهی مردمان این سرزمین و نیز ساماندهی صحیح مطالعات در دست انجام و یا پژوهش‌های آینده می‌توان به مجموعه‌ای غنی دست یافت که چون چراغی فراسوی پژوهش‌های فارماکوگنوستیک، فارماکولوژیک و بالینی قرار گیرد و امید بخش نوآوری در عرصه‌ی ارتقاء سلامت بشریت قرار گیرد.

منابع

۱. ذوالفقاري، بهزاد؛ قنادي، علیرضا: آشنايي با مباني كاربرد گياهان دارويي: آنچه پزشكان در اين زمينه بايد بدانند. مجلّه‌ی پژوهش در علوم پزشكي: زمستان ۱۳۸۰، ٦(٤)، صص:۱-٥.

2. Qureshi R, Waheed A, Arshad M, Umbreen T. Medico-ethnobotanical inventory of tehsil chakwal, pakistan. *Pak. J. Bot.* 2006;41(2):529-53.

۳. جرجانی، سید اسماعیل: ذخیره‌ی خوارزمشاهی. ج.۱، انتشارات فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ص:۱۵۰، ۱۳۸۰.

٤. قربانی، عبدالباسط: گیاهان دارویی ترکمن صحرا. انتشارات مرکز تحقیقات طب سنتی و مفردات پزشکی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸٤.

5. Goleniowski ME, Bongiovanni GA, Palacio L, Nuñez CO, Cantero JJ. Medicinal plants from the "Sierra de Comechingones", Argentina. *J Ethnopharmacol.* 2006 Oct 11;107(3):324-41.

6. Kunwar RM, Shrestha KP, Bussmann RW. Traditional herbal medicine in far-west Nepal: a pharmacological appraisal. *J Ethnobiol Ethnomed*. 2010 Dec 13;6:35.

7. Alzweiri M, Sarhan AA, Mansi K, Hudaib M, Aburjai T. Ethnopharmacological survey of medicinal herbs in Jordan, the Northern Badia region. *Journal of Ethnopharmacology* 2011;137(1):27-35.

8. Minter S. Chemical creativity. *Biochemist* 2001;23:7-14.

9. Gilham B. *The research Interview*. London: MPG Books Ltd; 2000.

۱۰. سامی زاده، احسان. موقعیت جغرافیایی استان مازندران. www.tabarestan.4t.com/township.htm

۱۱. پوشش گیاهي منطقه بابل . http://jtrbabol.blogfa.com/post-7.aspx 2010.09.18

۱۲. صمصام شریعت، هادی: عصاره‌گیری و استخراج مواد موثره گیاهان دارویی و روش‌های شناسایی و ارزشیابی آن‌ها. انتشارات مانی، تهران، ص:

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

۱۲-۹، ۱۳۷۱.
13. Rechinger KH. *Flora Iranica*. Vol 1. Graz- Austria: Akademische Druck-und Verlagsanstalt; 1988.
14. Mozaffarian V. *Trees and shrubs of Iran*. Tehran: Farhang Moaser Publisher 2003. pp. 679, 706, 720.
۱۵. مظفریان، ولی الله: فرهنگ نامهای گیاهان ایران. فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۸.
۱۶. قهرمان، احمد: فلوررنگی ایران. ج.۲۰-۱، انتشارات وزارت کشاورزي و مؤسسه‌ي تحقیقات جنگل‌ها و مراتع، تهران، ۱۳۷۸-۱۳۶۳.
۱۷. قهرمان، احمد: کورموفیت‌هاي ایران، سیستماتیک گیاهی. ج.٤-۱، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۷٤-۱۳٦۹.
18. Parsa, A. Flora de L'Iran. Tehran: Publication Ministre de L'education: Museum D'historie Naturelle; 1948-1960.
۱۹. شریفی فر، فریبا؛ کوهپایه، عابد؛ متقی، محمد مهدي؛ امیرخسروي، آرزو؛ پور محسنی نسب، الهام: بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان سیرجان استان کرمان: فصلنامه‌ی دارو هاي گیاهی: ۱۳۸۹، پیش شماره‌ي ۳، صص: ۱۹-۲.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09]